

AUGURIS

Com que vostès, probablement, llegiran aquest paper els primers dies de l'imminent any 2001, de poca expectativa, i com que l'escric avui dia 28 de desembre, festa dels innocents degollats per ordre del rei Herodes, i com que, a més a més, l'escric després d'haver llegit atentament el número passat d'aquest setmanari, que s'ocupa precisament de les poques i innocents expectatives del 2001 i següents, em limitaré d'entrada a explicar-los que la meua nit de cap d'any també imminent –i, quan vostès llegiran, ja passada– la dedicaré a vigilar el son del meu nét nascut fa poques setmanes, a beure poc xampany i menjar pocs, però deliciosos torrons (els que m'envien de Mallorca la senyora Paquita Bosch, pastats i cuits per ella mateixa, i el seu marit el senyor Magrinyà, amics excel·lents, ànimes de l'Obra Cultural i de més coses), i a poca cosa més. De les nits de cap d'any que recorde en les últimes dècades, algunes les he passades a Xodos amb pocs amics, jugant al dòmino i mirant la foscor de la muntanya, algunes altres a Aín, compartint el bon xampany d'Eliseu C., una passejant per San Antonio, Texas, mentre una banda d'energúmens vestits de bisbe amb mitra i capa magna tocaven rock silvestre i el personal bevia cervesa i vomitava, una

fent companyia a una persona de la família, malalta i molt estimada, una a Londres fent no sé què, una pels carrerons i les places del centre de Roma sense trobar cap restaurant obert, sopant per tot sopar una paperina de castanyes torrades i a punt de morir amb el cap esclafat per una robusta botella de xampany que caigué d'un cinquè pis a la Piazza Capranica, prop del Panteó, perquè els romans en ser la mitjanit llancen per la finestra la primera cosa inservible que troben a mà, i a mi el vidre pesant em passà a un pam de l'orella. Només una vegada em van dur, a València, a un local nocturn, de nom Mozart, potser, un sacrilegi, on feien la gran festa que sol fer-se, i l'alenada, rebuf o bafarada de soroll, gentada, confeti, serpentina, música i vapor d'alcohols va ser tan gran, que a penes passada la porta vaig dir bona nit i bon any a les tres amables senyores que m'acompanyaven i me'n vaig anar discretament a casa. De manera que, ja veuen vostès, de cara a aquesta nit que hauria de ser memorable, l'autèntic punt del pas del segle i del mil·lenni, i tot això, no tinc res a contar, i les nits equivalents passades no han estat mai cap gran cosa.

De cara, però, a l'any entrant, i als vint-i-quatre que successivament entraran, és a dir, al proper quart de segle –posats a comptar en termes clàssics, de bodes de plata o jubileus–, sí que m'agradaria almenys expressar alguna bona intenció, desig piadós i auguris de segle d'èxits laboriosos per a aquest setmanari, d'increment

de lectors indulgents per a la meua pàgina mentre la puga escriure, i que els propers anys la dreta espanyola ens governe tan poc com siga tècnicament possible, que encara serà massa. Que als Països Catalans cada any més gent, que sempre serà massa poca, cavil·le que combinats en cultura, en economia, en política i en algunes altres coses ens anirà més bé que no anant separats. Que a Catalunya el pujolisme es transforme en alguna cosa que siga més que simple postpujolisme, i el pasqualmaragallisme també. Que al País Valencià paren de cobrir de ciment el litoral, que la malaltia de la llengua no esdevinga incurable i mortal, que el PSPV torne a ser –ai dolor– una mica PV, que el nacionalisme polític arribe a la condició adulta, que no posen més fanals nocturns als carrers de València, que no facen més museus Príncipe Felipe de la ciència, que Eliseu Climent continue omplint carrers amb manifestacions, que no s'acabe el país i, si pot ser, que no s'acabe el món. Però no sé si és demanar massa.

Gener 2001

EN LA MORT DEL SAVI ESTEVE

Avui que escric aquest paper, dia 20 de març, a mig matí he anat a l'hospital a visitar el meu amic Francesc Esteve, malalt ja moltes setmanes, i m'han dit que s'acabava de morir. El meu amic Francesc Esteve tenia noranta-quatre anys, o potser noranta-cinc, i cada matí prenia una infusió i unes magdalenes en un bar, sempre el mateix, i després se n'anava a treballar al seu despatx del museu de Castelló. De tant en tant, des de fa molts anys, jo l'acompanyava en el frugal desdjejuni, i llavors parlàvem llargament, o més aviat parlava ell, i em desvelava fraccions dels seus coneixements infinits, retalls de la seua memòria prodigiosa. Era perfectament capaç de recordar el contingut exacte de les vitrines del Museu Àrab del Caire, visitat durant el cèlebre creuer universitari del 1933. O els detalls de la seua primera trobada amb Pompeu Fabra, els dibuixos dels vasos campaniformes que va estudiar pels anys trenta, i les paraules exactes del professor Bosch Gimpera quan discutien sobre les datacions d'aquesta o aquella tomba. Ho recordava tot, en un estat en què el temps no és exactament temps, sinó una versió personal de l'eviternitat.

Francesc Esteve, amb tota certesa, era el més gran savi valencià vivent (al costat, potser, d'Alfred Giner

Sorolla): dic *savi*, no dic gran especialista, i com és natural no hi ha cap plaça o carrer amb el seu nom, ni cap escola o institut, ni el nom del mateix museu de Castelló, que serà important gràcies a les seues increïbles donacions de ceràmica, arqueologia i etnografia, ni cap universitat valenciana l'ha fet doctor *honoris causa* o li ha donat la medalla d'or. Potser perquè abans de la guerra ja era un republicà de pedra picada, valencianista d'Esquerra Valenciana, i altres defectes substancials que li van impedir, en temps del franquisme, ocupar càtedres universitàries sobradament merescudes. Li van anul·lar la càtedra d'institut, va ser *exiliat* a Tortosa i a Amposta, i des de temps immemorial vestia invariablement de negre, d'hivern i d'estiu, amb corbata negra, i ningú l'ha vist mai vestit d'una altra manera. Ni tan sols quan eixia a visitar jaciments entre les més remotes masies i muntanyes, quan jo l'he acompanyat i he sigut testimoni de la seua miraculosa perspicàcia d'arqueòleg antic. Per ací, em deia un dia al fons d'un barranc, devia anar el corrent d'aigua fa –posem per cas– tantes desenes de milers d'anys, per allà devien vindre a abeurar els animals, allí es posaven els caçadors, i quan disparaven les fletxes alguna degué caure per aquella part. I en efecte, buscant en aquell punt precís, amb una miqueta de paciència i de mètode, apareixien les puntes de sílex. I si ell deia que la Via Augusta passava per tal lloc i tal lloc, és que hi passava, no en tinguen el mínim dubte.

Ara fa poc més d'un any li vam fer un petit homenatge al Museu del Montsià, amb l'alcalde, el director general de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, i jo mateix, amb motiu de la publicació d'un primer volum de treballs seus sobre excavacions a les comarques de l'Ebre. La sala era plena de gom a gom, potser perquè, com va dir ell en el seu parlament, a Amposta viuen ampostins (una part dels quals són descendents de valencians, que hi anaren fa molt de temps pel conreu de l'arròs), mentre que el conjunt dels valencians presents no som exactament ampostins, sinó alguna altra cosa: poc agraïts, si més no. El meu amic Francesc Esteve era el més gran prehistoriador i arqueòleg que ha donat mai el País Valencià, i creia que els mals del país i d'Espanya vénen sobretot dels jesuïtes, dels socialistes i dels Borbó, o siga del clericalisme, del poder de l'estat i de la història monàrquica. No sé, per tant, qui li dedicarà mai un carrer o un institut. Ara s'ha mort, i jo he tornat a dedicar-li el mateix article, perquè en aquest moment no sabia fer-ne un altre de nou. S'acabaran els últims savis, i no tindran medalles ni carrers.

Març 2001

ARQUEBISBES

Vaig sopar fa pocs dies amb la persona que, per inescrutables raons, coneix segurament més bé que ningú les interioritats del palau arquebisbal de València. El palau, com vostés poden constatar si el miren amb ulls de passejant il·lustrat, és un petit horror d'arquitectura folklòrico-franquista, amb guionet, propi dels anys del nacionalcatolicisme que tantes desgràcies urbanes van provocar a la capital del País Valencià. L'alta jerarquia que actualment l'ocupa pareix que s'hi troba molt confortablement instal·lada, en aquell ambient històric, tant des del punt de vista material com de l'estètic, i l'ideològic i l'ètic. Pareix, també, que del palau ixen rumors que algú podria considerar inspirats (però aigualits i rebaixats, sense grandesa) en la mateixa família que, fa poc més de cinc segles, inaugurà el títol d'arquebisbe de València. En efecte, després de dos bisbes Borja –Alfons i Roderic– que arribaren al pontificat suprem, la seu valenciana pujà a la condició arxiepiscopal, i els primers tres arquebisbes van ser, per aquest ordre, Cèsar Borja, fill de papa, i els seus dos cosins Joan de Borja i Pere Lluís de Borja, cardenals. Un bon exemple familiar, per iniciar la sèrie. Exemple sense seguidors, perquè dels més de

quaranta arquebisbes fins als nostres dies, a penes tres o quatre han estat valencians. L'església, ja se sap, és molt universal, i per tant la major part dels nostres arquebisbes eren metòdicament castellans, tots fidels servidors del monarca, i no hi ha res més a dir: és la història. Després vingueren Don Marcelino Olaechea (també conegut com Tombolaechea: la *tómbola* deu ser la gran aportació valenciana a la modernitat, eclesiàstica o televisiva), franquista basc, el seu successor García Lahiguera, franquista navarrés, i el bon home Roca Cabanilles, accidentat. Quant al successor actual dels antics arquebisbes borgians, deixant de banda hipotètiques pràctiques poc canòniques i la condició de membre eminent de la cort virregnal de Zaplana, no és gens probable que arribe a papa de Roma. Ni a cardenal, ara que n'hi ha tants.¹

Març 2001

---

1. Previsió que pocs anys després, gràcies a una visita papal, es demostrà precipitada i errònia.

L'EXPLOSIÓ

Això era que, el cap de setmana passat, em trobava jo gaudint d'uns dies de santa pau i d'altures de muntanya en un poblet del Pirineu, Civís de nom (no Os de Civís, no els confongueu), tocant la ratlla d'Andorra, ruta de contrabandistes: un dels abundants culs del món. A Civís hi ha vuit o deu cases habitades, de pedra fosca molt antiga i teulada de pissarra, en una de les quals la senyora Roser acull algun visitant ocasional, l'alimenta a consciència, i li dóna conversa per ocupar les hores vespertines i nocturnes a la vora de la llar. Els habitants no humans del poble, i de tota la petita vall, són sobretot vedelles i vaques d'aspecte molt agradable i que, pel que vaig poder observar, mostren símptomes d'una envejable bona salut mental: vaques plenes de seny. Dissabte 17 de març els meus companys de refugi i jo vam baixar a la Seu d'Urgell a comprar el diari, i a contemplar, al museu de la catedral, les imatges d'un Beatus de Liébana: la lluita del bé i del mal, els pecats de Babilònia, l'apocalipsi, el triomf final de l'anyell diví, abans o després de totes les febres. El diari, però, venia acompanyat d'un suplement que ens va omplir el cor i la ment d'alarma: «La gran explosió valenciana», deia el titular destacat en coberta. Valga'ns Déu,

que vam dir: què pot haver passat a València, ara que nosaltres no hi som? No era un cotxe bomba d'ETA (canalles, i punt), que això va passar l'endemà. No eren només les falles, que això passa cada any, i per tal causa la carretera d'Andorra va plena de cotxes amb matrícula V. Era, pel que vam deduir amb dificultat després d'inspeccionar les pàgines sobre el tema, que a València han esclatat les ciències i les arts, la cultura, l'urbanisme, l'estètica, la moda, i altres formes i mostres de la vida moderna. Una explosió que, pel que vam poder llegir, pareix que fa molt de soroll. Després de llarga meditació, els meus amics i jo –els meus amics són valencians de València, com jo, i professionalment més ben informats que jo– vam concloure que, a les valls de l'Alt Urgell, i entre les vaques sanes, poden arribar notícies ben curioses.

Març 2001